

УДК 343.288

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2635559>**А.А. ВОЗНЮК,**

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент, м. Київ, Україна; e-mail: vaa.999999@gmail.com;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3352-5626>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

A.A. VOZNYUK,

Head, Research Laboratory on the problems of combating crime,
Educational and Scientific Institute No 1, National Academy of the Internal Affairs,
Doctor of Law, Associate Professor, Kyiv, Ukraine; e-mail: vaa.999999@gmail.com;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3352-5626>

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR DOMESTIC VIOLENCE: CURRENT ISSUES IN THEORY AND PRACTICE

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Розглядаються актуальні проблеми кримінальної відповідальності за домашнє насильство (ст.126-1 КК України), його відмежування від інших злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, а також відповідного адміністративного правопорушення (ст.173-2 КУпАП). Виділено окремі вади сучасної моделі криміналізації домашнього насильства у ст.126-1 КК України: 1) виникнення за результатами буквального тлумачення цієї кримінально-правової норми хибного враження про те, що усі випадки домашнього насильства охоплюються ст.126-1 КК України; 2) проблемами встановлення того факту, які випадки домашнього насильства слід кваліфікувати виключно за цією статтею, а які потребують додаткової кваліфікації за іншими статтями Особливої частини КК України; 3) труднощі у відмежуванні домашнього насильства як злочину від домашнього насильства як адміністративного правопорушення; 4) створення передумов для порушення принципу non bis in idem. Запропоновано шляхи розв'язання проблем, які існують у цій сфері. Вони включають: 1) виключення із КК України ст.126-1 або принаймні чітке визначення її диспозиції, насамперед, шляхом конкретизації змісту форм об'єктивної сторони цього злочину; 2) формулювання і закріплення у примітці до ст.ст.91-1 КК України визначення злочину, пов'язаного з домашнім насильством, як будь-якого суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, що полягає у застосуванні фізичного, психічного, економічного або сексуального насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, а також вичерпного переліку таких злочинів; 3) заміни у КК України терміну "системно" на "систематично" з наданням його легального визначення в примітці до ст.78 КК України; 4) заміни у КК України терміну "психологічне насильство" на "психічне насильство".

Ключові слова: домашнє насильство; фізичне насильство; психологічне насильство; економічне насильство; Стамбульська конвенція

The article discusses topical problems of criminal responsibility for domestic violence (article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine), its delimitation from other crimes associated with domestic violence, as well as the corresponding administrative offence (art.173-2 of the CAO). Scientific novelty of received results consists in the formation of the directions of optimization of criminal law concerning combating domestic violence, in order to improve the effectiveness of their application. Highlighted some shortcomings of modern model of criminalizing domestic violence in art.126-1 of the Criminal Code of Ukraine: 1) the occurrence of the results of the literal interpretation of this criminal law false impression that all domestic violence cases covered by article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine; 2) the problems of establishing the fact of domestic violence should be qualified solely on this article, and which require additional qualification under other articles of the Special part of Criminal Code of Ukraine; 3) difficulties in delimitation of domestic violence as a crime of domestic violence as an administrative offence; 4) preconditions for violation of the non bis in idem principle. The results of the study proposed solutions to the problems that exist in this area. They include: 1) excluding CC article 126-1 or at least a clear definition of its disposition,

above all, by specifying the content of the forms of the objective side of this crime; 2) the formulation and consolidation in the note to article.91-1 of the Criminal Code defining the crime of domestic violence, as any socially dangerous act, stipulated by the Special part of Criminal Code of Ukraine, what is the use of physical, mental, economic or sexual violence against a spouse or former spouse or other person with whom the perpetrator is (was) in a family or intimate relationship, as well as a comprehensive list of such crimes; 3) replacement in the CC the term "systemically" to "systematically" to provide a legal definition in the note to art.78 of the Criminal Code of Ukraine; 4) replacement in the CC the term "psychological violence" to "mental violence".

Key words: domestic violence; physical violence; psychological violence; economic violence; the Istanbul Convention

Постановка проблеми

11.05.2011 р. у Стамбулі було відкрито для підписання Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція (англ. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence; Istanbul Convention), яка на сьогодні є одним із найбільш прогресивних міжнародних інструментів протидії різним проявам домашнього насильства. На це неодноразово звертали увагу вчені, зокрема О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк підготували науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України, пов'язаних із реалізацією положень Стамбульської конвенції [1]. Заслужують на увагу й напрацювання іноземних дослідників цієї проблематики, зокрема Агнелло Ф. (Agnello F., 2014) та Оллууд Г. (Allwood G., 2016), які акцентували на гендерних аспектах домашнього насильства [2, 3]; Гранс Л. (Grans L., 2018), який розглянув особливості застосування Стамбульської конвенції до різних форм насильства [4]; Р. МакКвіка (McQuigg R., 2012, 2017) та Дж. Ронаха (Ronagh J., 2012), які аналізують переваги Конвенції та потенційні труднощі, які можуть перешкоджати її ефективності [5, 6].

Попри вагомість результатів проведених досліджень, залишається значна кількість невирішених, а в певних випадках таких, що взагалі не розроблялися, проблем, які потребують розв'язання з метою підвищення ефективності застосування кримінального законодавства в частині протидії домашньому насильству.

З метою реалізації положень Стамбульської конвенції 06.12.2017 р. в Україні внесено відповідні зміни до закону про кримінальну відповідальність [7], які набрали чинності 11.01.2019 р. Як результат – з'явилися нові законодавчі положення, зокрема, криміналізоване домашнє насильство шляхом доповнення статтею 126-1 Кримінального кодексу України (далі – КК).

Але станом на сьогодні у правозастосовних органів виникли проблеми з тлумаченням та подальшим застосуванням відповідної криміна-

льно-правової норми. Відтак актуальним є формулювання напрямів їх розв'язання та оптимізації процесу реалізації кримінально-правових норм, що стосуються домашнього насильства.

Звідси, метою статті є аналіз проблем кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст.126-1 КК України. Її наукова новизна полягає у формуванні напрямів оптимізації кримінально-правових норм, що стосуються протидії домашньому насильству, для підвищення ефективності їх застосування. Завданнями роботи є аналіз особливостей криміналізації домашнього насильства, визначення безпосереднього об'єкта цього злочину, вивчення проблем потерпілого від нього, розкриття проблемних питань його об'єктивної сторони, а також формулювання пропозицій щодо удосконалення механізму кримінально-правової протидії домашньому насильству.

Особливості криміналізації домашнього насильства

У законі про кримінальну відповідальність застосовано модель, яка передбачає окремий склад злочину – "Домашнє насильство" (ст.126-1 КК України) та окрему кваліфікуючу ознаку певних складів злочинів (ч.2 ст.152, ч.2 ст.153 КК України) – "вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах".

Окрім цього введено нову обставину, що обтяжує покарання – "вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах" (п.6-1 ч.1 ст.67 КК України).

Така модель хоча й позитивно спрямована, однак має низку вад.

По-перше, слід відмітити, що може скластися хибне враження, що усі випадки домашнього насильства охоплюються ст.126-1 КК України. Однак, насправді це не так, оскільки у законі про кримінальну відповідальність різні прояви домашнього насильства криміналізовані в окремих складах злочинів. До речі, Стамбульська конвенція й

не вимагала криміналізації домашнього насильства як окремого єдиного злочину. Навпаки, у її ст.33-41 зазначено про те, що Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для криміналізації різних форм домашнього насильства, зокрема: психічного насильства (ст.33), переслідування (ст.34), фізичного насильства (ст.35), сексуального насильства, у тому числі зґвалтування (ст.36), примусового шлюбу (ст.37), каліцтва жіночих геніталій (ст.38), примусового абортів та примусової стерилізації (ст.39), сексуального домагання (ст.40), пособництва або підбурювання та замаху (ст.41) [8].

По-друге, виникають проблеми, пов'язані з встановленням того факту, які випадки домашнього насильства слід кваліфікувати виключно за цією статтею, а які потребують додаткової кваліфікації за іншими статтями Особливої частини КК України.

По-третє, слід встановити й відмінність домашнього насильства як злочину від домашнього насильства як адміністративного правопорушення.

По-четверте, створюються передумови для порушення принципу *non bis in idem*.

Об'єкт домашнього насильства та його місце в системі Особливої частини КК України

Основним безпосереднім об'єктом домашнього насильства є суспільні відносини щодо кримінально-правової охорони фізичного та психологічного здоров'я одного з подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Додатковим факультативним об'єктом цього злочину можуть бути право власності, воля, честь і гідність особи, сімейні та близькі відносини тощо. Водночас аналіз диспозиції статті, зокрема, передбачених у ній суспільно небезпечних діянь, свідчить про те, що основний безпосередній об'єкт цього злочину не обмежується лише здоров'ям особи. Це дає підстави для дискусії щодо місця злочину, передбаченого ст.126-1 КК України, в системі Особливої частини КК України.

Проблеми визначення потерпілого від злочину, передбаченого ст.126-1 КК України

Потерпілим від злочину є один з подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

Якщо із сімейними відносинами більш-менш все зрозуміло, оскільки вони врегульовуються Сімейним кодексом, то встановити наявність близьких відносин набагато складніше. М.І. Хав-

ронюк для з'ясування змісту цього терміну пропонує застосувати визначення близьких осіб у ст.1 Закону України "Про запобігання корупції" через його практичну досконалість [1, с.69-70]. Однак наскільки правильним є такий підхід? Його перевага полягає в тому, що поняття близьких осіб закріплено на рівні закону. Відповідно до ч.1 ст.1 Закону України "Про запобігання корупції" від 14.10.2014 року, близькі особи – це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також – незалежно від зазначених умов – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта [9]. З цього визначення можна виділити таку категорію, як особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із відповідним суб'єктом. Очевидно, що усі три ознаки такої категорії близьких осіб є обов'язковими: 1) спільне проживання; 2) спільний побут; 3) взаємні права та обов'язки із відповідним суб'єктом. Однак таке визначення більше стосується родичів та членів сім'ї. Підтвердженням цього є той факт, що у п.1 ч.1 ст.3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки з відповідним суб'єктом, відносять до близьких родичів та членів сім'ї [10].

Таким чином, визначення близьких осіб, представлене у ч.1 ст.1 Закону України "Про запобігання корупції" від 14.10.2014 року, не охоплює усіх осіб, з якими особа, яка вчинила злочин, перебуває у близьких відносинах. Наприклад, найближчі друзі суб'єкта, з якими в нього існує спільний побут у формі спільного відпочинку, харчування, спілкування тощо, окрім спільного проживання, не можуть бути віднесені до близьких осіб. З огляду на це тлумачення терміну "близькі відносини", запропоноване М.І. Хавронюком, принаймні виглядає обмеженим, хоча можливо й справедливим, та може призвести до труднощів у застосуванні відповідної норми на практиці.

Потерпілими від домашнього насильства може бути як чоловік¹, так і жінка, як дитина, так і дорослий.

Проблеми тлумачення об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.126-1 КК України

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.126-1 КК України, може полягати в таких формах: 1) систематичному вчиненні фізичного насильства; 2) систематичному вчиненні психологічного насильства; 3) систематичному вчиненні економічного насильства; 4) систематичному вчиненні різних видів такого насильства (фізичного і психологічного, психологічного і економічного тощо).

Аналіз диспозиції ст.126-1 КК України свідчить про те, що відповідна кримінально-правова норма породжує більше проблем, ніж вирішує, оскільки:

1) є не чітко визначена диспозиція, яку можна тлумачити по-різному;

2) ст.126-1 КК України не охоплює переважну більшість випадків домашнього насильства, яке криміналізоване в інших статтях закону про кримінальну відповідальність;

3) для визнання злочину домашнім насильством необхідно, щоб відповідні дії вчинялися систематично, що не дає можливість цій кримінально-правовій нормі ефективно виконувати функцію запобігання цим злочинам;

4) у разі кваліфікації злочину, передбаченого ст.126-1 КК України, за сукупністю існує висока вірогідність порушення принципу *non bis in idem*.

Буквальне тлумачення об'єктивної сторони цього злочину дає підстави віднести до нього будь-які прояви домашнього насильства фізичного, психологічного чи економічного характеру. Проте, слід врахувати, що зазначені різновиди насильства можуть охоплювати цілу низку різних видів суспільно небезпечних діянь, зокрема тих, які криміналізовані в інших складах злочинів.

Вище викладене, а також аналіз санкції ст.126-1 КК України, дають підстави для висновку про необхідність тлумачення зазначеної норми виключно обмежено, тобто нею охоплюються не усі, а лише окремі прояви домашнього насильства.

¹ Під час підготовки проекту Стамбульської конвенції неодноразово пропонувалося, щоб в тексті було вказано, що в Конвенції говориться про насильство чоловіків по відношенню до жінок, однак було підкреслено, що жінки також вчиняють форми насильства, що підпадають під дію Конвенції [4].

З метою з'ясування питання, які прояви такого насильства криміналізовано у ст.126-1 КК України, варто насамперед звернутися до ч.1 ст.173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), а також положень Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" від 07.12.2017 р.

Відповідно до ч.1 ст.173-2 КУпАП, вчинення домашнього насильства – це умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [11]. Очевидно, що перелік цих форм домашнього насильства у диспозиції цієї норми сформульовано як невичерпний, а тому до таких форм можна віднести й інші діяння.

Визначення окремих різновидів (форм) домашнього насильства представлене у Законі України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" від 07.12.2017 року, зокрема, як:

– *економічне насильство*, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру (п.4 ч.1 ст.1);

– *психологічне насильство*, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи (п.14 ч.1 ст.1);

– *фізичне насильство*, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень на-

сильницького характеру (п.17 ч.1 ст.1) [12].

Очевидно що ні положення ч.1 ст.173-2 КУ-пАП, ні положення п.4, 14, 17 ч.1 ст.1 Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" від 07.12.2017 року не дають чіткого уявлення про те, які прояви фізичного, психологічного або економічного насильства охоплюються ст.126-1 КК України і не потребують кваліфікації за сукупністю злочинів?

У зв'язку з цим виникають питання – як бути практикам, як застосовувати зазначену норму? Очевидно що лише спираючись на позицію вчених у галузі кримінального права.

Можна погодитися з М.І. Хавронюком, що фізичне насильство означає, зокрема, ляпаса, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання [1, с.71]. Напевно, що вчений, пропонуючи такий коментар цього діяння, виходив з того, що самі по собі такі діяння не охоплюються іншими статтями. Однак не можна погодитися з його позицією відносно того, що заподіяння удару, побоїв, мордування, тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, незаконне позбавлення волі, заподіяння смерті, жорстоке поводження, інші подібні діяння насильницького характеру, якщо їх вчинено систематично, також є фізичним насильством в розумінні ст.126-1, але вони, зокрема, й тоді, коли їх вчинено не систематично, потребують додаткової кваліфікації за статтями 115, 120–122, 125, 126, 135, 136, 146, або іншими статтями Кримінального кодексу України – залежно від наслідків, які настали, чи інших обставин [1, с.71]. Адже за таких обставин одне й те ж саме діяння кваліфікується за двома різними статтями, тобто, має місце порушення принципу *non bis in idem*.

Схожі проблеми мають місце й під час тлумачення інших форм об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.126-1 КК України.

У зв'язку з цим одним із варіантів вирішення проблеми може бути конкретизація форм об'єктивної сторони цього злочину. Наприклад, до фізичного насильства можна віднести лише ляпаса, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання. Як варіант, можливе й виключення цієї статті з КК України, про що вже зазначали фахівці Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України [13].

Важливо встановити, що означає і в чому полягає *системний характер* відповідного поводження у складі злочину, передбаченого ст.126-1 КК України. Адже до цього в Криміна-

льному кодексі України вживався термін "систематично" (наприклад, в ч.2 ст.78, ч.1 ст.120 КК України). Очевидно, що терміни, які застосовано в законі про кримінальну відповідальність, повинні бути формально визначеними, однозначними, чіткими й доцільними. Не треба вводити в КК України зайві терміни, що позначають тотожні поняття. Це переобтяжує закон про кримінальну відповідальність, захаращує його зайвими положеннями та вводить плутанину у тлумачення кримінально-правових положень.

Проблемним буде й тлумачення ознаки "системність", оскільки три й більше акти відповідної поведінки можуть мати місце як протягом одного чи декількох днів, так і більших відрізків часу.

Таким чином, очевидно, що в КК України термін "системно" слід замінити на "систематично" і надати його визначення в примітці до статті 78 КК України, де він вперше згадується.

З криміналізацією домашнього насильства у закон про кримінальну відповідальність вводиться новий термін "*психологічне насильство*". До цього у КК України вживався термін "психічне насильство". Виникає логічне запитання, чи існує необхідність в існуванні двох різних термінів, які фактично означають одне й теж. У зв'язку з цим варто погодитися з А.А. Запорожець, за якою саме "психічне насильство" є юридично визначеним терміном, у той час, коли "психологічне насильство" більше містить у собі медичну складову. Така плутанина термінологічної лексики між різними науками може призводити до негативної правозастосовної практики. Тому цілком логічно має бути заміна терміну "психологічне насильство" на "психічне насильство" [14].

Домашнє насильство є злочином з матеріальним складом. Воно вважається закінченим, коли відповідні діяння призводять до таких *наслідків*: 1) фізичних або психологічних страждань потерпілої особи; 2) розладів її здоров'я; 3) втрати нею працездатності; 4) емоційної залежності; 5) погіршення якості життя потерпілої особи. Враховуючи такий наслідок, як погіршення якості життя – цей злочин фактично є формальним, оскільки будь-який різновид домашнього насильства призводить до погіршення якості життя. Аналогічне можна сказати й про фізичні або психологічні страждання потерпілої особи. Натомість розлади її здоров'я, втрату нею працездатності необхідно реально доводити.

"Домашнє насильство" і "злочин, пов'язаний із домашнім насильством"

У КК України слід розмежовувати поняття "домашнє насильство" і "злочин, пов'язаний із до-

машнім насильством". Перший варто тлумачити як злочин, передбачений ст.126-1 КК України. Під злочином, пов'язаним з домашнім насильством, окрім злочину, передбаченого ст.126-1 КК України, слід розуміти й інші злочини, які полягають в умисному вчиненні фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Їх можна класифікувати за видами насильства: 1) злочини, пов'язані з домашнім насильством фізичного характеру (наприклад, передбачені статтями 121, 122, 125, 126, 135, 136, 146, 115, 120 КК України); 2) злочини, пов'язані з домашнім насильством психічного характеру (наприклад, передбачені статтями 129, 134, 142, 143, 154, 300, 301, 303 КК України); 3) злочини, пов'язані з домашнім насильством економічного характеру (наприклад, передбачені статтями 150, 150-1, 164, 165, 166, 167, 304 КК України); 4) злочини, пов'язані з домашнім насильством сексуального характеру (статті 152, 153, 154 КК України) [15, с.113–114].

Злочин, пов'язаний з домашнім насильством, слід визначити як будь-яке суспільно небезпечне діяння, передбачене Особливою частиною КК України, що полягає у застосуванні фізичного, психічного, економічного або сексуального насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Вичерпний перелік таких злочинів можна закріпити у примітці до ст.ст.91-1 КК України.

Схожий підхід застосовано в КК Грузії. Однак тут взамін злочину, пов'язаного з домашнім насильством, застосовано термін "сімейний злочин". Відповідно до ст.11-1, сімейний злочин означає вчинення одним членом сім'ї стосовно іншого члена сім'ї злочину, передбаченого статтями 108, 109, 115, 117, 118, 120, 126, 137-141, 143, 144-144-3, 149-151, 160, 171, 253, 255, 255-1, 381-1 і 381-2 КК Грузії. У примітці до ст.11-1 КК Грузії зазначено, що для цілей цієї статті членами сім'ї визнаються: подружжя, матері, батьки, дідусі, бабусі, діти (пасинки, падчерки), прийомні діти, усиновителі, подружжя усиновителів, усиновлені, прийомні сім'ї (прийомні матері, прийомні батьки), опікуни, онуки, сестри, брати, батьки подружжя, зяті, невістки, колишнє подружжя, а також особи, які постійно ведуть або вели спільне сімейне господарство [16].

Слід зазначити, що грузинський підхід про-

понувалося застосувати ще на етапі розробки відповідної кримінально-правової норми², однак, на жаль така модель механізму протидії злочинам, пов'язаним з домашнім насильством, була відкинута.

Висновки

Таким чином, за результатами проведеного дослідження зазначимо наступне:

1. З метою удосконалення механізму кримінально-правової протидії домашньому насильству можна запропонувати такі пропозиції щодо оптимізації та підвищення ефективності відповідних кримінально-правових норм.

По-перше, варто виключити із КК України ст.126-1 або принаймні чітко визначити її диспозицію, насамперед конкретизувати зміст форм об'єктивної сторони цього злочину.

По-друге, необхідно сформулювати і закріпити в КК України визначення злочину, пов'язаного з домашнім насильством.

2. У КК України термін "системно" слід замінити на "систематично" і надати його легальне визначення в примітці до ст.78 КК України.

3. Термін "психологічне насильство" у КК України варто замінити на "психічне насильство".

4. У КК України необхідно розмежовувати поняття "домашнє насильство" і "злочин, пов'язаний із домашнім насильством". Перший варто тлумачити як злочин, передбачений ст.126-1 КК України. Натомість злочин, пов'язаний із домашнім насильством, пропонується визначити як

² "Стаття 91-1. Обмежувальні заходи щодо особи, яка вчинила сімейний злочин

В інтересах потерпілих від сімейних злочинів суд може застосувати до осіб, які вчинили такі злочини, один або декілька обмежувальних заходів, передбачених цією статтею.

Для цілей цієї статті та інших статей цього Кодексу під сімейним слід розуміти злочин, передбачений статтями 115-127, 126-1, 129, 134, 146, 147, 149-156, 181, 182, 301, 303, 304, 315, 323, 324 або 390-1 цього Кодексу, вчинений одним членом сім'ї стосовно іншого члена сім'ї. Для цілей попереднього речення цієї частини статті членами сім'ї визнаються: подружжя, матір, батько, дід, баба, прадід, прабаба, діти (пасинки, падчерки), прийомні діти, усиновителі, подружжя усиновителів, усиновлені, прийомні сім'ї (прийомні матері, прийомні батьки), опікуни, онуки, праонуки, сестри, брати, батьки іншого з подружжя, зяті, невістки, колишнє подружжя, а також жінка та чоловік, що проживають чи проживали однією сім'єю, але не перебувають чи не перебували у шлюбі між собою. Не визнається сімейним злочин, вчинений у зв'язку з державною, службовою, громадською чи професійною діяльністю потерпілого" [17].

будь-яке суспільно небезпечне діяння, передбачене Особливою частиною КК України, що полягає у застосуванні фізичного, психічного, економічного або сексуального насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Це поняття, а також вичерпний перелік таких злочинів можна закріпити у примітці до ст.ст.91-1 КК України.

Конфлікт інтересів

Відсутній реальний чи потенційний конфлікт інтересів автора статті з відповідальними особами чи будь-якими іншими третіми особами щодо тематики статті та суміжних напрямків юридичних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.
2. Agnello F. A new "gender" approach definition in international law: the convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. *Spanish Yearbook of International Law*. 2014. Vol. 18. P. 87–114. URL: http://www.sybil.es/documents/ARCHIVE/vol18/5_Agnello.pdf. DOI: <http://doi.org/10.1703/sybil.18.05>.
3. Allwood G. Gender-based violence against women in contemporary France: domestic violence and forced marriage policy since the Istanbul Convention. *Modern & Contemporary France*. 2016. No. 24 (4). P. 377–394. DOI: <http://doi.org/10.1080/09639489.2016.1203886>.
4. Grans L. The Istanbul Convention and the Positive Obligation to Prevent Violence. *Human Rights Law Review*. 2018. Vol. 18. Issue 1. P. 133–155. DOI: <http://doi.org/10.1093/hrlr/ngx041>.
5. McQuigg, R. *The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights*. London : Routledge, 2017. 201 p. DOI: <http://doi.org/10.4324/9781315652436>.
6. Ronagh J., McQuigg R. What potential does the Council of Europe Convention on Violence against Women hold as regards domestic violence? *The International Journal of Human Rights*. 2012. No. 16 (7). P. 947–962. DOI: <http://doi.org/10.1080/13642987.2011.638288>.
7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.
8. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>.
9. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073–X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
12. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
13. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами" (реєстр. № 4952) від 10.03.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648.
14. Запорожець А. А. Криміналізація домашнього насильства – новела кримінального законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 148–154.

Вираз вдячності

Автор висловлює щирі подяки організаторам та учасникам круглого столу "Міжвідомча співпраця для ефективного реагування системи кримінального правосуддя на домашнє насильство в сім'ї", організованого за ініціативою Консультативної місії ЄС Україні за співпраці з ГО "Ла Страда-Україна" 18.03.2019 р. в межах проекту "Ефективне реагування поліції та інших суб'єктів системи кримінальної юстиції на випадки домашнього та гендерно зумовленого насильства" під час проведення якого піднято багато проблемних питань, що й спонукало до написання цієї статті.

15. Вознюк А. А. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 1 березня 2019 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 111–114.
16. Уголовный кодекс Грузии: от 22.07.1999 № 2287-вс (по состоянию на 15 февр. 2017 г.). URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=173>.
17. Порівняльна таблиця Проекту Закону про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами до другого читання від 20.03.2017 р. URI: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648.

REFERENCES

1. Dudorov, O. O., & Khavronyuk, M. I.; Khavronyuk M. I. (Red.). (2019). *Vidpovidal'nist' za domashnye nasyil'stvo i nasyil'stvo za oznakoyu stati (naukovo-praktychnyy komentar novel Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny)* [Responsibility for domestic violence and violence on the basis of gender (scientific and practical commentary on novelties of the Criminal Code of Ukraine)]. Kyiv: Vaite (in Ukr.).
2. Agnello, F. (2014). A new "gender" approach definition in international law: the convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. *Spanish Yearbook of International Law*, (18), 87–114. Retrieved from: http://www.sybil.es/documents/ARCHIVE/vol18/5_Agnello.pdf. DOI: <http://doi.org/10.1703/sybil.18.05>.
3. Allwood, G. (2016). Gender-based violence against women in contemporary France: domestic violence and forced marriage policy since the Istanbul Convention. *Modern & Contemporary France*, 24(4), 377–394. DOI: <http://doi.org/10.1080/09639489.2016.1203886>.
4. Grans, L. (2018). The Istanbul Convention and the Positive Obligation to Prevent Violence. *Human Rights Law Review*, 18(1), 133–155. DOI: <http://doi.org/10.1093/hrlr/ngx041>.
5. McQuigg, R. (2017). *The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights*. London: Routledge. DOI: <http://doi.org/10.4324/9781315652436>
6. Ronagh J., & McQuigg R. (2012). What potential does the Council of Europe Convention on Violence against Women hold as regards domestic violence? *The International Journal of Human Rights*, 16(7), 947–962. DOI: <http://doi.org/10.1080/13642987.2011.638288>.
7. *Pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny z metoyu realizatsiyi polozhen' Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannya nasyil'stvu stosovno zhinok i domashn'omu nasyil'stvu ta borot'bu z tsymy yavyschamy* [On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine in order to implement the provisions of the Council of Europe Convention on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence]. *Zakon Ukrayiny* (06.12.2017 No 2227–8). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (in Ukr.).
8. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.05.2011. Retrieved from: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>.
9. *Pro zapobihannya koruptsiyi* [On Preventing Corruption]. *Zakon Ukrayiny* (14.10.2014 No 1700–7). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (in Ukr.).
10. *Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny* [Criminal Procedural Code of Ukraine]. (13.04.2012 No 4651–6). Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (in Ukr.).
11. *Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya* [Code of Ukraine on Administrative Offenses]. (07.12.1984 No 8074–10). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (in Ukr.).
12. *Pro zapobihannya ta protydiy domashn'omu nasyil'stvu* [On Prevention and Combating Domestic Violence]. *Zakon Ukrayiny* (07.12.2017 No 2229–8). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19> (in Ukr.).
13. *Pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny z metoyu realizatsiyi polozhen' Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannya nasyil'stvu stosovno zhinok i domashn'omu nasyil'stvu ta borot'bu z tsymy yavyschamy* [On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine in order to implement the provisions of the Council of Europe Convention on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence]. *Zauvazhennya Holovnoho yurydychnoho upravlinnya do proektu Zakonu Ukrayiny* (10.03.2017 reyestr. No 4952). Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648 (in Ukr.).
14. Zaporozhets', A. A. (2018). *Kryminalizatsiya domashn'oho nasyil'stva – novela kryminal'noho*

- zakonodavstva Ukrainy [Criminalization of domestic violence - a story of the criminal legislation of Ukraine]. *Visnyk kryminal'noho sudochynstva*, (1). 148–154.
15. Voznyuk, A. A. (2019). *Obmezhuval'ni zakhody, shcho zastosovuyut'sya do osib, yaki vchynyly domashnye nasyt'stvo* [Restrictive measures applied to persons who committed domestic violence]. Aktual'ni problemy kryminal'noho prava, protsesu, kryminalistyky ta operatyvno-rozshukovoyi diyal'nosti: tezy III Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi (m. Khmel'nyts'kyy, 1 berezhnya 2019 roku). Khmel'nyts'kyy: Vyd-vo NADPSU (s. 111–114) (in Ukr.).
16. *Ugolovnyy kodeks Gruzii* [The Criminal Code of Georgia]. (22.07.1999 No 2287-vs). Retrieved from: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=173> (in Russ.).
17. *Porivnyal'na tablytsya Proektu Zakonu pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrainy u zv'yazku z ratyfikatsiyeyu Konventsiyi Rady Yevropy pro zapobihannya nasyt'stvu stosovno zhinok i domashn'omu nasyt'stvu ta borot'bu z tsymy yavyshchamy do druhooho chytannya* [Comparative table of the Draft Law on Amendments to Certain Laws of Ukraine in connection with the ratification of the Council of Europe Convention on the Prevention and Combating of Violence Against Women and Domestic Violence to the Second Reading]. (20.03.2017). Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648 (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 55 pp. 6–14.

Related identifiers:
[10.5281/zenodo.2635559](https://zenodo.org/doi/10.5281/zenodo.2635559)
http://forumprava.pp.ua/files/006-014-2019-2-FP-Voznyuk_3.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2019_2_3.pdf
License (for files):

Creative Commons Attribution 4.0 International

Received: 04.03.2019

Accepted: 18.03.2019

Published: 26.03.2019

Cite as:
Вознюк, А. А. (2019). Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. Форум Права, 55(2). 6–14. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2635559>.

 Voznyuk, A. A. (2019). Kryminal'na vidpovidal'nist' za domashnye nasyt'stvo: aktual'ni pytannya teoriyi ta praktyky [Criminal Responsibility for Domestic Violence: Current Issues in Theory and Practice]. *Forum Prava*, 55(2). 6–14. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2635559>.